

STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

TOMUL 72 – 2021

1–4

SUMAR

STUDII

RENATA-GABRIELA TATOMIR, Un fragment de sarcofag egiptean din colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”	5
GABRIELA FILIP, Geme romane în context medieval și modern	57
GHEORGHE ALEXANDRU NICULESCU, Genetics and archaeology: how interdisciplinary practices lead to the racialization of ancestry.....	75
LETIȚIA COSNEAN NISTOR, Castelul Bethlen din Criș (jud. Mureș) în arhiva Direcției Monumentelor Istorice	109
ANDREI MĂGUREANU, ADINA BORONEANȚ, DESPINA MĂGUREANU, MEDA TODERAȘ, Reidentificarea unui monument bucureștean: capela Palatului Știrbey de pe Calea Victoriei	137

NOTE ȘI DISCUȚII

DRAGOȘ MĂNDESCU, CRISTIAN EDUARD ȘTEFAN, Un pumnal cu nervură mediană pronunțată de la Hârtiești (jud. Argeș)	165
IULIAN BÎRZESCU, O inscripție în alfabet atic pe un fragment ceramic de la Histria	177
DRAGOȘ HĂLMAGI, <i>Epigraphica tomitana</i> (II).....	183
FLORINA PANAIT-BÎRZESCU, Un relief cu reprezentarea lui Herakles de la Histria	201

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

CONSTANTIN C. PETOLESCU, Cronica epigrafică a României (XL, 2020)	209
---	-----

IN MEMORIAM

Gheorghe Baltag (<i>Radu Harhoiu</i>).....	257
Alexandru Avram (<i>Mircea Victor Angelescu</i>).....	261

SCIVA, tomul 72, nr. 1–4, București, 2021, p. 1–280

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Ion Mareș, Siret – „Dealul Ruina”. Așezarea fortificată din epoca timpurie a fierului. Cu un studiu despre cultura Gáva-Holíhrady în Podișul Sucevei de Attila László, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2019, 461 p. (Carol Kacsó)	267
Ioan Stanciu, Malvinka Urák, Adrian Ursuțiu, O nouă așezare medievală timpurie din partea sud-vestică a României – Giarmata – „Baraj”, jud. Timiș. Alături de o examinare a locuirii medievale timpurii din Banatul românesc (secolele VII–IX/X), Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum 18, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021 (Erwin Gáll, Florin Mărginean)	272
ABREVIERI	277

ÉTUDES ET RECHERCHES
D'HISTOIRE ANCIENNE
ET D'ARCHÉOLOGIE

TOME 72 – 2021

1–4

SOMMAIRE

ÉTUDES

RENATA-GABRIELA TATOMIR, An Egyptian fragment of sarcophagus in the collection of the “Vasile Pârvan” Institute of Archaeology	5
GABRIELA FILIP, Roman gemstones in medieval and modern context	57
GHEORGHE ALEXANDRU NICULESCU, Genetics and archaeology: how interdisciplinary practices lead to the racialization of ancestry.....	75
LETIȚIA COSNEAN NISTOR, The Bethlen noble residence from Criș (Mureș county) in the Historical Monuments Direction Archive	109
ANDREI MĂGUREANU, ADINA BORONEANȚ, DESPINA MĂGUREANU, MEDA TODERAȘ, The reidentification of a monument in Bucharest: the Chapel of the Știrbey Palace on Calea Victoriei	137

NOTES ET DISCUSSIONS

DRAGOȘ MĂNDESCU, CRISTIAN EDUARD ȘTEFAN, A dagger with prominent midrib from Hârtiești (Argeș county)	165
IULIAN BÎRZESCU, An Attic ceramic inscription from Histria.....	177
DRAGOȘ HĂLMAGI, <i>Epigraphica tomitana</i> (II).....	183
FLORINA PANAIT-BÎRZESCU, A relief depicting Herakles from Histria	201

CHRONIQUE SCIENTIFIQUE

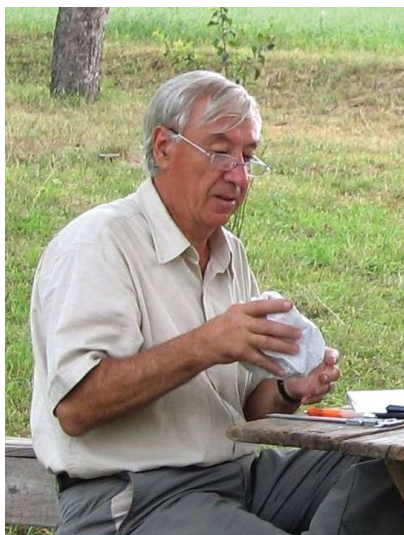
CONSTANTIN C. PETOLESCU, Cronique épigraphique de la Roumanie (XL, 2020).....	209
---	-----

IN MEMORIAM

Gheorghe Baltag (<i>Radu Harhoiu</i>).....	257
Alexandru Avram (<i>Mircea Victor Angelescu</i>).....	261

COMPTEs RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

Ion Mareş, Siret – „Dealul Ruina”. Aşezarea fortificată din epoca timpurie a fierului. Cu un studiu despre cultura Gáva-Holíhrady în Podişul Sucevei de Attila László, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2019, 461 p. (Carol Kacsó).....	267
Ioan Stanciu, Malvinka Urák, Adrian Ursuţiu, O nouă aşezare medievală timpurie din partea sud-vestică a României – Giarmata – „Baraj”, jud. Timiş. Alături de o examinare a locuirii medievale timpurii din Banatul românesc (secolele VII–IX/X), Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum 18, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021 (Erwin Gáll, Florin Mărginean).....	272
ABRÉVIATIONS.....	277

GHEORGHE BALTAG

(12 octombrie 1944 – 28 iunie 2021)

Gheorghe Baltag a văzut lumina zilei pe data de 12 octombrie 1944 în orășelul Baia de Aramă, situat în partea de nord-vest a Olteniei, în Podișul Mehedinți. Prevesteau oare firavele urme dacice din zonă drumul pe care avea să-l parcurgă viitorul iubitor al celor vechi? În anul 1962, a absolvit cursurile liceului „Traian” din Turnu Severin și, în anul 1967, pe cele ale Facultății de Istorie a Universității din București. I-au deschis calea, spre cele demult uitate și totuși mereu vii, profesori de renume, precum Ion Nestor, Dionisie Mihai Pippidi, Dumitru Tudor. Sub conducerea și îndrumarea unor renumiți specialiști, în verile anilor '60, a participat la cercetările arheologice din „plurisitul” Budureasca din zona colinară a Munteniei (cu Victor Teodorescu) sau la dezvelirea ruinelor Bisericii „Sf. Gheorghe” din Țara Hațegului (cu Radu Popa). Radu Popa a fost cel care a întrezărit talentul viitorului specialist în descifrarea mesajelor tăcutelor documente. Și tot lui Radu Popa i se datorează eliberarea lui Gheorghe Baltag din lumea îngustă și lipsită de perspectivă a liceului din Zimnicea, unde era obligat să-și „terorizeze” elevii cu ineptiile științelor sociale de atunci. Ca urmare, a fost angajat la Muzeul de Istorie din Sighișoara, unde a activat cu dăruire, pricepere și profesionalism timp de aproape o jumătate de secol.

Sosirea lui Gheorghe Baltag la Sighișoara a schimbat fundamental politica muzeului. La numai un an de la angajarea sa, Gheorghe Baltag publica un mic articol despre ceramica dacică din cetatea de la Sighișoara (1). Contribuția anunța o prodigioasă activitate arheologică desfășurată pe planuri diverse și debutul investigații complexe a bazinului mijlociu al Târnavei Mari.

A fost, poate, destinul lui să-l întâlnească pe medicul veterinar Eberhart Amlacher. Eberhart Amlacher a fost unul dintre marii colecționari de „antice” din Transilvania. Lui i se adaugă, în bazinul Târnavei Mari, la Mediaș, profesorii de matematică Hans Piringer, respectiv de geografie Gerhart Servatius, dar și fostul director de muzeu și scriitor Gheorghe Togan, în a cărui grădină, „sub nucul uriaș”, n-am adormit, ci am dezbătut împreună probleme mai mult sau mai puțin „cosmogonice” și ne-am delectat cu al său *vinum bonum*. Lunga și durabila prietenie dintre veterinar și arheolog, încheată de-a lungul nenumăratelor periegeze efectuate adesea cu micul, dar vajnicul Trabant al veterinarului, prin bazinul mijlociu al Târnavei Mari, a dus la identificarea în teren a multor complexe arheologice preistorice, romane, postromane și medievale. Astfel, a fost alcătuit un tezaur impresionant de descoperiri, a căror deslușire complexă rămâne în sarcina unor viitori specialiști (2, 5, 7).

Gheorghe Baltag a fost mereu atent la diverse intervenții în peisajul urban al vechiului burg săsesc de la Sighișoara și nu numai. Descoperirea unui edificiu medieval în preajma unei case în care a locuit o vreme Vlad Dracul și în care, potrivit unei legende, s-ar fi născut fiul acestuia – sângerosul, dar, în esență, dreptul domnitor muntean Vlad Țepeș –, a prilejuit o analiză atentă și o valorificare pilduitoare a informațiilor dobândite (3).

La numai un an de la sosirea sa pe malul Târnavei Mari (1976), Gheorghe Baltag a început singur (până în anul 1979) și, apoi, în colaborare cu noi (în perioada 1979–1986), cercetarea importantului sit arheologic de la Sighișoara – *Dealul Viilor*, punctul „Așezare”. Locuințe, cuptoare de ars ceramică și un bogat material descoperit aici caracterizau unul dintre cele mai importante situri arheologice postromane din Transilvania (4, 10, 14 și, mai ales, 12). Încheierea cercetărilor din punctul *Dealul Viilor* – „Așezare” a fost urmată de extinderea cercetărilor și în alte zone ale Târnavei Mari. În timp ce noi am continuat cercetarea tot pe malul drept al Târnavei Mari, la *Dealul Viilor*, dar în punctul „Necropolă”¹, Gheorghe Baltag a extins orizontul geografic al cercetării pe malul drept al pârâului Șapartoc, afluent al Târnavei Mari, prin investigarea așezării de la Albești – *La Cetățea* (6, 8, 10, 11, 13 și, mai ales, 14).

Cercetarea așezării (de fapt a așezărilor!) de la Albești – *La Cetățea* s-a desfășurat cu acribie, pricepere și profesionalism și a condus la descoperirea a peste 70 de complexe arheologice (locuințe, gropi menajere, anexe etc.) și a unor variate materiale arheologice încadrate de autor, uneori cu entuziasm, în perioada secolelor VII–XII. Rezultatele cercetărilor de la Albești, dar și ale numeroaselor periegeze

¹ Radu Harhoiu, Nikolaus Boroffka, Rodica Boroffka, Erwin Gall, Adrian Ioniță, Daniel Spânu, *Schäsburg – Weinberg (Sighișoara – Dealul Viilor). II Archäologische Grabungen bei der Fundstelle „Gräberfeld / Necropolă”, Târgoviște, 2020.*

desfășurate în văile secundare ale bazinului Târnavei Mari l-au determinat pe Gheorghe Baltag să formuleze conceptul de „cultura plaiurilor” – un ținut, un deal aproape plan, acoperit în general cu pășuni, așa cum este, de fapt, și peisajul de la Albești – *La Cetățea*.

Interesul pentru cele vechi a depășit zona Sighișoarei. Astfel, Gheorghe Baltag a încercat să analizeze bazinul Târnavei Mari în secolele III–X, atât sub aspectele problemelor demografiei și habitatului, în teza sa de doctorat² (9), cât și ale așezărilor și tipurilor de locuințe, prin considerațiile dintr-un voluminos studiu (10).

Gheorghe Baltag s-a întors însă mereu la istoria burgului sighișorean. Monografia *Sighișoara-Schäßburg-Seghesvár*, apărută la Cluj-Napoca, în anul 2004, a reprezentat, de fapt, o premieră în istoria burgului transilvan. Autorul își depășește condiția de arheolog și ne înfățișează, pe baza surselor scrise, dar și arheologice, și cu talentul unui adevărat istoric, tumultosul destin al locului, începând din cele mai vechi timpuri și până la începutul erei comuniste (11). A fost și este pentru prima dată când un istoric român s-a încumetat să descifreze complexa desfășurare istorică al burgului sășesc, un domeniu rezervat îndeobște istoricilor sași. Monografia se remarcă printr-o bază documentară solidă și o deslușire cât se poate de obiectivă a informației – lucru nu foarte des întâlnit în istoriografia noastră mai veche sau mai nouă.

Totuși, punctul de greutate al activității lui Gheorghe Baltag l-a reprezentat mereu studiul documentelor arheologice în deplina lor diversitate. Intensele și, prin amploarea lor, aproape singularele săpături de la Sighișoara – *Dealul Viilor* și Albești – *La Cetățea* fac dovada priceperii, acribiei și talentului său în identificarea, prelucrarea și deslușirea documentului arheologic. În cele 298 de pagini ale monografiei *Sighișoara înainte de Sighișoara* (8) sunt analizate fenomenele istorice desfășurate în zona Sighișoarei până la menționarea orașului în informația scrisă. Sporirea și extinderea cercetărilor, noile încheieri la care s-a ajuns, în pofida unei atmosfere de multe ori plină de dezinteres și în condiții de pauperitate, nu l-au putut împiedica să continue dificila muncă de descifrare a valențelor descoperirilor. Așa se face că, după 15 ani de la apariția primei ediții, s-a impus nevoia publicării unei a doua ediții *Sighișoara înainte de Sighișoara* (14). Unele probleme au fost reiterate, analiza a fost însă extinsă și aprofundată. Au fost dezbătute, pe o bază documentară mult mai bogată, probleme ale habitatului din bazinul mijlociu al Târnavei Mari din cele mai vechi timpuri și, practic, până la invazia tătară. Toate, la un loc, oferă o imagine impresionantă a istoriei zonei. Un loc deosebit în monografie îl ocupă datele și considerațiile asupra cercetărilor din așezarea de la Albești. Din păcate, indolența, indiferența, obtuzitatea autorităților locale (și nu numai) au făcut imposibilă analiza aprofundată a rezultatelor cercetărilor de la Albești. Mai mult, adăpostirea documentelor arheologice în condiții improprie a provocat și va provoca distrugerea lor iremediabilă.

² Conducător, și nu coordonator, a fost Radu Harhoiu, și nu prof. univ. dr. Alexandru Barnea, așa cum afirmă Nicolae Teșculă, s.v. *Gheorghe Baltag*, în Victor Spinei, Dorina N. Rusu (coord.), *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc*, Vol. I (A–C), Suceava, 2021, p. 126.

Gheorghe Baltag și-a făcut în mod exemplar datoria. A scos la lumină documente arheologice de o valoare incontestabilă, le-a făcut cunoscute lumii științifice și a încercat, prin toate mijlocele, să determine salvarea lor. A oferit specialiștilor, dar și publicului larg, adevărate monografii istorice dedicate unuia dintre cele mai atrăgătoare orașe ale Transilvaniei. Din cauza unor medii opace și indiferente la tot ce nu este banal și comun, a reușit numai parțial. Medalia *Meritul Cultural clasa I, categoria E – Patrimoniul cultural național sau Diploma și Titlul de Cetățean de Onoare al(e) orașului Sighișoara*, acordate *post mortem* celui care a fost cercetătorul, muzeograful și omul de cultură Gheorghe Baltag, nu sunt decât palide și insuficiente paleative pentru o carieră pusă în slujba descifrării urmelor tăcute ale secolelor întunecate.

Radu Harhoiu*

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ³

- (1) *Ceramica daco-getică în Cetatea de la Sighișoara*, Marisia 6, 1976, p. 89–94.
- (2) *Date pentru un studiu arheologic al municipiului Sighișoara*, Marisia 9, 1979, p. 75–106.
- (3) *Documente de cultură materială orășânească în Transilvania din a doua jumătate a sec. XIII-lea*, SCIVA 31, 1, 1980, p. 33–52 (în colaborare cu Radu Popa).
- (4) *Locuințe, ateliere și instalații de foc din sec. 4–8 în așezarea de la Sighișoara Dealu Viilor*, RMIA.SM 2, 1982, p. 44–50.
- (5) *Contribuții la problema continuității în zona Târnavelor*, AIAC 28, 1987, p. 97–138 (în colaborare cu Eberhart Amlacher).
- (6) *Așezarea de la Albești – Sighișoara. Elemente inedite în cultura materială din sec. 9–10*, Revista Bistriței 8, 1994, p. 75–79.
- (7) *Noi contribuții la repertoriul arheologic al zonei Târnavă Mare*, Marisia 23–24, 1994, p. 172–193 (în colaborare cu Eberhart Amlacher).
- (8) *Sighișoara înainte de Sighișoara*, București, 2000.
- (9) *Demografie și habitat în Bazinul Târnavei Mari între secolele III–X*, teză de doctorat, 2003.
- (10) *Așezări și tipuri de locuințe din bazinul Târnavei Mari între sec. III – X d. Hr.*, Revista Bistriței 18, 2004, p. 139–194.
- (11) *Sighișoara–Schäßburg–Seghesvár*, Cluj-Napoca, 2004.
- (12) *Sighișoara – Dealul Viilor. Monografie arheologică. Vol. 1–2*, Cluj-Napoca, 2006 (în colaborare cu Radu Harhoiu).
- (13) *Sondajul din anul 1979 de la Albești – Școală, județul Mureș*, MCA S.N. 14, 2018, p. 237–248 (în colaborare cu Radu Harhoiu).
- (14) *Sighișoara înainte de Sighișoara. Demografie și habitat în bazinul mijlociu al Târnavei Mari din preistorie până în sec. al 13-lea d.Hr., cu privire specială asupra zonei municipiului Sighișoara*, ediția a II-a revăzută și adăugită (apariție postumă), Florești – Cluj-Napoca, 2021.

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: rzharh@yahoo.de.

³ Pentru bibliografia completă, vezi S.D. Parchirie, *Gheorghe Baltag (12.10. 1944 – 28.06.2021)*, Alt-Schäßburg 14, 2021, p. 7–9.

ABREVIERI

ÄAT	Ägypten und Altes Testament: Studien zu Geschichte, Kultur und Religion Ägyptens und des Alten Testaments
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca
AD	Αρχαιολογικόν Δελτίον, Athens
AÉ	L'Année épigraphique, Paris, 1888–
AEM	Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn, Vienna, 1877–1897
AIAC	Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj
AJHG	American Journal of Human Genetics
AJPA	American Journal of Physical Anthropology
AmAnthr	American Anthropologist
AMMR	Anuarul Muzeului Marinei Române, Constanța
AnB	Analele Banatului, Timișoara
AnȘUIași	Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Antiquity	Antiquity, University of York
Apulum	Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
ArchBulg	Archaeologia Bulgarica, Sofia
ArchRoz	Archaeologické Rozhledy, Praga
Argesis	Argesis. Muzeul județean Argeș, Pitești
Arhivele Olteniei	Arhivele Olteniei, Craiova
AUA–SH	Annales Universitatis Apulensis. Series Historica, Alba Iulia
Banatica	Banatica. Muzeul Banatului Montan, Reșița
BCMI	Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BÉ	Bulletin épigraphique in REG, Paris, 1888 –
BIAB	Bulletin de l'Institut archéologique bulgare, Sofia
BiblThrac	Bibliotheca Thracologica, București
BMI	Buletinul Monumentelor Istorice, București
I.British Mus.	<i>The Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum</i> , Oxford, 1874–1916
Byzantina	Byzantina. Annual review of the Centre for Byzantine Research, Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki
I.Byzantion	A. Lajtar, <i>Die Inschriften von Byzantion. I. Die Inschriften</i> (IGSK 58), Bonn, 2000
CAH	Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapesta
CCA	Cronica Cercetărilor Arheologice din România
CCET	Zlatozara Gočeva, Manfred Oppermann, Nubar Hampartumian and Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović. <i>Corpus cultus equitis Thracii</i> . 5 vols. « Études préliminaires aux religions orientales dans l'Empire romain », 74,1-5. Leiden 1979-1984. Vol. I, Zlatozara Gočeva und Manfred Oppermann, eds., <i>Monumenta orae Ponti Euxini Bulgariae</i> (1979); II,1-2, Zlatozara Gočeva und Manfred Oppermann, <i>Monumenta inter Danubium et Haemum reperta. 1. Durostorum et vicinia, regio oppidi Tolbuhin, Marcianopolis et vicinia, regio oppidi Sumen</i> (1981) and ... 2. <i>Regio oppidi Targoviste, Abrittus et vicinia, Sexaginta Prista et vicinia, Nicopolis ad Istrum et vicinia. Novae</i> (1984): IV. Nubar Hampartumian. <i>Moesia Inferior</i>

	(<i>Romanian section</i>) and <i>Dacia</i> (1979); V, Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović, <i>Monumenta intra fines Iugoslaviae reperta</i> (1982)
CepR	Constantin C. Petolescu, <i>Cronica epigrafică a României</i> , SCIVA, București
Chiron	Chiron. Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, München
CIG	<i>Corpus Inscriptionum Graecarum</i> , Berlin
CIGD	Ligia Ruscu, <i>Corpus Inscriptionum Graecarum Dacicarum</i> , Debrecen, 2003
CIL	<i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin, 1863–
CIMRM	J.M. Vermaseren, <i>Corpus Inscriptionum et Monumentorum Religionis Mithriacae</i> , 2 vol. 1956–1960
CIRB	V.V. Struve, <i>Corpus inscriptionum Regni Bosporani</i> , Moscow, 1965
CNA	Cronica Numismatică și Arheologică, București
Corinth VIII.3	J.H. Kent, <i>Corinth, VIII.3. The Inscriptions 1926–1950</i> , Princeton, 1966
Crisia	Crisia. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea
CSA	Current Swedish Archaeology, Swedish Archaeological Society, Stockholm
Dacia	Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; Dacia N.S. (nouvelle série), Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Académie Roumaine, Institut d'archéologie « V. Pârvan », București
Das Altertum	Das Altertum, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Berlin
DNP	H. Cancik, H. Schneider (ed.), <i>Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike</i> , Stuttgart, Weimar, 1996–2003
EAIVR	<i>Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României, A–C, D–L, M–Q</i> , București, 1994, 1996, 2000
EphemNap	Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
Epigraphica	Epigraphica. Periodico Internazionale di Epigraphia
Fortunatae	Fortunatae. Revista Canaria de Filología, Cultura y Humanidades Clásicas, Universidad de la Laguna, San Cristóbal, Tenerife, Spania
I.Hierapolis	W. Judeich, <i>Inchriften</i> , in C. Humann, C. Cichorius, W. Judeich, F. Winter, <i>Altertümer von Hierapolis</i> , Berlin, 1898, p. 67–180
IDR	<i>Inscriptiones Daciae Romanae – Inscrupțiile Daciei romane</i> , colecție coordonată de Dionisie M. Pippidi și Ioan Iosif Russu, București, I. <i>Introducere istorică și epigrafică – Diplomele militare – Tăblițele cerate</i> (Ioan Iosif Russu), 1975; II. <i>Oltenia și Muntenia</i> (Grigore Florescu și Constantin C. Petolescu), 1977; III/1. <i>Dacia Superior. Zona de sud-vest</i> (Ioan Iosif Russu, în colaborare cu Nicolae Gudea, Volker Wollmann și Milena Dușanić), 1977; III/2. <i>Ulpia Traiana Dacica (Sarmizegetusa)</i> (Ioan Iosif Russu, în colaborare cu Ioan Piso și Volker Wollmann), 1980; III/3. <i>Dacia Superior. Zona centrală (teritoriul dintre Ulpia Traiana, Micia, Apulum, Alburnus Maior, Valea Crișului)</i> (Ioan Iosif Russu, în colaborare cu Octavian Floca și Volker Wollmann), 1984; III/4. <i>Zona răsăriteană</i> (Ioan Iosif Russu), 1988; III/5 <i>Inscriptions d'Apulum</i> (deux fascicules, Ioan Piso), Paris, 2001 (Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, XXIV); III/6. <i>Apulum – Instrumentum domesticum</i> , București, 1999 (Cloșca L. Băluță)
IDRE	Constantin C. Petolescu, <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptiones Daciae Romanae. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie (Ier-IIIe siècles)</i> , I–II, Bucarest, 1996–2000
IG	<i>Inscriptiones Graecae</i> , Berlin, 1873–
IGB	Georgi Mihailov, <i>Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae</i> I–V, Sofia, 1956–1997

IGLR	Emilian Popescu, <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România</i> , București, 1976
ILD	Constantin C. Petolescu, <i>Inscripții latine din Dacia</i> , I–II, București, 2005–2016
ILS	Hermann Dessau, <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , Berlin, I (1892), II/1–2 (1906), III/1 (1914), III/2 (1916)
IMS I	M. Mirković, S. Dušanić, <i>Inscriptions de la Mésie Supérieure. I. Singidunum et le nord-ouest de la province</i> , Belgrade, 1976
ISM	<i>Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae – Inscripțiile din Sythia Minor</i> , București, I. <i>Histria și împrejurimile</i> (Dionisie M. Pippidi), 1983; II. <i>Tomis et territorium – Tomis și teritoriul său</i> (Iorgu Stoian), 1987; III. <i>Callatis et territorium – Callatis et son territoire</i> (Alexandru Avram), 1999; IV. <i>Tropaeum – Durostorum – Axiopolis</i> (Emilian Popescu), 2015; V. <i>Capidava – Troesmis – Noviodunum</i> (Emilia Doruțiu-Boilă), 1980; VI.2. <i>Supplementa 2. Tomis et territorium Tomis et son territoire</i> (Alexandru Avram, Maria Bărbulescu, Livia Buzoianu), 2018
Istros	Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, Brăila
JAHA	Journal of Ancient History and Archaeology, Cluj-Napoca
JAS	Journal of Archaeological Sciences, London – New York
LIMC V	<i>Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae</i> , vol. V. 1–2, Zürich – München, 1990.
LGPN I	P.M. Fraser, E. Matthews (eds.), <i>A Lexikon of Greek Personal Names, I. The Aegean Islands, Cyprus, Cyrenaica</i> , Oxford, 1987
LGPN II	M.J. Osborne, S.G. Byrne (eds.), <i>A Lexikon of Greek Personal Names, II. Attica</i> , Oxford, 1994
LGPN IV	P.M. Fraser, E. Matthews (eds.), <i>A Lexikon of Greek Personal Names, IV. Macedonia, Thrace, Northern Regions of the Black Sea</i> , Oxford, 2005
LGPN V A	T. Corsten (ed.), <i>A Lexikon of Greek Personal Names, V A. Coastal Asia Minor: Pontos to Ionia</i> , Oxford, 2010
LGPN V B	T. Corsten (ed.), <i>A Lexikon of Greek Personal Names, J.-S. Balzat, R. W. V. Catling, E. Chiricat, T. Corsten (eds.), V B. Coastal Asia Minor: Caria to Cilicia</i> , Oxford, 2014
LGPN V C	P.M. Fraser, E. Matthews (eds.), <i>A Lexikon of Greek Personal Names, J.-S. Balzat, R. W. V. Catling, E. Chiricat, T. Corsten (eds.), V C. Inland Asia Minor</i> , Oxford, 2018
Marisia	Marisia, Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș
MCA	Materiale și Cercetări Arheologice, București
I.Mus. Iznik	S. Şahin, <i>Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia)</i> , I–II 1–3 (IGSK 9–10 1–3), Bonn, 1979–1987
O.Krok I	H. Cuvigny, <i>Ostraca de Krokodilô I. La correspondance militaire et sa circulation. Praesidia du désert de Bérénice II, O.Krok. 1–151</i> , Cairo, 2005
O.Krok II	A Bülow-Jacobsen, J.-L. Fournet, B. Redon, <i>Ostraca de Krokodilô II. La correspondance privée et les réseaux personnels de Philoklès, Apollôs et Ischyras. Praesidia du désert de Bérénice V, O.Krok 152–334</i> , Cairo, 2019
OLA	Orientalia Lovaniensia Analecta, Leuven
Oltenia	Oltenia. Studii și Comunicări, Craiova
PAT	Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum, Cluj-Napoca/Paris – Budapesta
I.Perinthos	M.H. Sayar, <i>Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung. Geschichte, Testimonien, griechische und lateinische Inschriften</i> , Vienna, 1998

Peuce	Peuce. Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
PIR ²	E. Groag <i>et alii</i> , <i>Prosopographia Imperii Romani</i> , 2nd ed., Berlin, 1933–.
Pontica	Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
RE	Pauly-Wissowa, <i>Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft</i> , Stuttgart, 1893–
RÉG	Revue des Études Grecques, Paris.
Revista Bistriței	Revista Bistriței, Bistrița
RICIS	L. Bricault, <i>Recueil des inscriptions concernant les cultes Asiaques</i> , Paris, 2005
RIU	<i>Römische Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
RGZM	Barbara Pferdehirt, <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz, 2004
RMD	Margaret M. Roxan, <i>Roman Military Diplomas</i> , London: I. <i>Roman Military Diplomas 1954–1977</i> , 1978; II. <i>Roman Military Diplomas 1978–1984</i> , 1985; III. <i>Roman Military Diplomas 1985–1993</i> , 1994; Margaret M. Roxan, P. Holder, <i>Roman Military Diplomas IV</i> , 2003; P. Holder, <i>Roman Military Diplomas V</i> , 2006
RMI	Revista Monumentelor Istorice, București
RMIA.SM	Revista Monumentelor Istorice și de Artă. Seria Monumente, București
RMM–MIA	Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă, București
SCIM	Studii și Cercetări de Istorie Medie, București
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
SCN	Studii și Cercetări de Numismatică, București
SEG	<i>Supplementum Epigraphicum Graecum</i> , Leiden, 1923–
I.Smyrna	G. Petzl, <i>Die Inschriften von Smyrna</i> , I–II.1–2 (IGSK 23–24.1–2), Bonn, 1982–1990
SprawArch	Sprawozdania Archeologiczne, Wrocław-Varșovia-Cracovia
Starinar	Starinar, Belgrad
StComSatuMare	Studii și Comunicări, Satu Mare
StudiaUBB.Historia	Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”. Studia Historia, Cluj-Napoca
StCl	Studii Clasice, București
TAM	<i>Tituli Asiae Minoris</i> , Vienna, 1901–
Terra Sebus	Terra Sebus. Acta Musei Sabesieinsis, Muzeul Municipal „Ioan Raica”, Sebeș
I.Thrake Aeg.	L.D. Loukopolou <i>et alii</i> , <i>Ἐπιγραφές τῆς Θράκης τοῦ Αἰγαίου μεταξύ τῶν ποταμῶν Νέστου καὶ Ἐβρου (Νομοὶ Ξάνθης, Ροδόπης καὶ Ἐβρου)</i> , Athens, 2005
Tyche	Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik, Viena
Valachica	Valachica. Chronica Valachica. Studii și materiale de istorie, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște
VAMZ	Vjesnik Arheoloskog Muyeja u Zagrebu, Zagreb
VDI	Vestnik Drevnej Istorii, Moscova
YES	Yale Egyptological Seminar
Ziridava	Ziridava. Studia Archaeologica, Muzeul Județean Arad, Arad
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn